

Een nieuwe politieke economie voor New Labour

Het belang van sociaal kapitaal

Simon Szreter

Saint John's College, Faculty of History, University of Cambridge

De 'Derde Weg' waar Labour aan timmert, moet gebaseerd zijn op een nieuwe politieke economie, die de markt verwelkomt, maar niet aanbidt. 'Sociaal kapitaal' is daarin een onmisbaar concept. Sociaal kapitaal wordt gemaximaliseerd door uitgebreide relaties van vertrouwen en respect tussen de burgers van een economie. Sociaal kapitaal is belangrijk omdat het de productiviteit doet stijgen door het gebruik van menselijk kapitaal in de economie te maximaliseren. De overheid kan en moet daarbij een belangrijke rol spelen: zij moet het sociaal kapitaal doen aangroeien door gelijkheid van communicatieve vaardigheden en een participatorisch burgerschap van wederzijds respect te bevorderen. Dat heeft directe gevolgen voor het uitbouwen van de lokale besturen, het onderwijs, de sociale dienstverlening en het fiscaal beleid.

New Labour en, meer in het algemeen, de Britse linkerrijde zijn nog steeds op zoek naar een eigen, betrouwbare en herkenbare nieuwe ideologie en programma. De premier wil een nieuwe en andere 'Derde Weg' definiëren, maar over de positieve inhoud van dat project blijven nog veel vraagtekens bestaan.

Als de Derde Weg een werkzaam en duurzaam nieuw politiek programma moet worden, dat de volgende generatie tot gids kan dienen, dan zal het een sterke ruggengraat moeten krijgen. Die ruggengraat moet bestaan uit drie stevig opgebouwde, duidelijk van elkaar te onderscheiden elementen:

1. de morele principes en prioriteiten (de axioma's van het programma: 'waar we in geloven en waar we naartoe willen');
2. een verder uitgewerkte ideologie die op een overtuigende manier en meer in detail aantoonst hoe deze principes en prioriteiten toegepast kunnen worden in de 'echte wereld', op echte mensen en hun relaties met elkaar en met de economie;
3. de specificatie van het praktische beleid en de maatregelen die nodig zijn om de huidige Britse maatschappij en economie te doen evo-

lueren in de richting van het gewenste model van sociale en economische relaties. Dit is uiteraard het meest 'politieke' element van de drie, omdat het te maken heeft met kritische punten als beleidspresentatie en beoordeling van electorale gevoeligheden.

In dit artikel wil ik vooral het tweede element belichten. Het concept 'sociaal kapitaal' kan de uitwerking van de vermeende Derde Weg op een cruciale manier vooruithelpen door het verschaffen van een eigen, kenmerkende politieke economie. Sociaal kapitaal is een opwindend en controversieel begrip, dat in de loop van het laatste decennium werd ontwikkeld, vooral door Noord-Amerikaanse sociologen. Het concept is echter pas goed in de belangstelling gekomen door een empirische studie in Europa – over het hedendaagse Italië (Putnam, 1993). Als New Labour erin slaagt het concept sociaal kapitaal te integreren in haar opvattingen over de werking van de markteconomie, dan zal dit haar een eigen, nieuwe, rigoureuze en *praktische* analyse van de economie verschaffen – één die bovendien veel hedendaagse zakenlui zal aanspreken, gewoon omdat ze overeenkomt met wat zij

alle dagen in de praktijk ervaren.

De markteconomie opnieuw getaxeerd

Voor New Labour is 'de markt' een *fact of life*, die elke nieuwe linkse politiek moet leren te omarmen in plaats van te verwerpen. Maar als ze de markt aanvaarden, blijven er dan voor politici nog keuzes te maken? Sommige invloedrijke exponenten van de Derde Weg bevelen hier een pessimistisch minimalisme aan (Gray 1998; Giddens 1998; maar zie Vandenbroucke 1998 voor een belangrijke kritiek van beiden). Tegenover dit pessimisme kan je het volgende stellen: in om het even welke liberale democratie is het volkomen legitiem en gepast dat er een gezond en permanent debat gevoerd wordt over de doelstellingen van de markt en over de vraag of de markt die doelstellingen ook waarmaakt. Want het is uiteindelijk door onze stem en onze belastingen dat wij, burgers, ermee instemmen de werking van de markt te ondersteunen in eender welke vorm. Diegenen ter rechterzijde die ons willen doen geloven dat de markt een onveranderlijke kracht van de natuur is, waar de mens nauwelijks invloed op heeft, prediken een gevaarlijke, misleidende en ondemocratische ideologie. De zoektocht naar de Derde Weg is hét debat van onze generatie over welke *soort* markteconomie we willen, nu we hebben ingezien dat zowel de centrale planeconomie als het pure *laissez-faire* domigheden zijn.

Er zijn verschillende vormen van markt-samenleving mogelijk en verschillende vormen van staats tussenkomst om die te ondersteunen. Om daarover een overtuigend debat te kunnen voeren, moeten we komen tot een meer gesofisticeerd begrip van de werking van de markteconomie dan datgene dat de laatste twee decennia courant was in de dominante orthodoxie. Sociaal kapitaal is een belangrijk nieuw concept. Als dat concept wordt toegevoegd aan de verworven, analytische categorieën die vandaag gebruikt worden door mainstream liberale economen, zal het een veel beter inzicht toelaten in de manier waarop echte markteconomieën, de echte zakenwereld en de echte concurrentie vandaag en

in de afzienbare toekomst werken en zullen werken. Dat betere inzicht wordt mogelijk door de complexe sociale, institutionele en politieke context waarin economische transacties zich feitelijk afspelen, expliciet in de analyse te integreren in plaats van uit te sluiten.

Dankzij de Rawlsiaanse theorie hebben de heersende internationale instellingen van de liberale economie en politieke wetenschap, zoals het IMF, een generatielang de doctrine kunnen verheerlijken dat sociale ongelijkheid er niet noodzakelijk toe doet, zolang de meerderheid van de consumenten er in die ongelijke samenleving gemiddeld genomen voortdurend beter op worden; de ge vulgariseerde versie daarvan is de *'trickle down'*-theorie van de verdeling van de rijkdom. De theorie van het sociaal kapitaal ontkent dat en vestigt de aandacht op de antidemocratische politieke kosten en uiteindelijk ook de economische inefficiënties van een marktsamenleving die toelaat dat de relatieve ongelijkheid in rijkdom, inkomen en status haar burgers verdeelt. Die ongelijkheid hypothekeert zwaar het vermogen van burgers om met elkaar te communiceren en zich met elkaar te associëren. Duidelijke tekenen van sociale pathologie zijn een hoge graad van ernstige en gewelddadige criminaliteit, een gering wederzijds vertrouwen tussen burgers in openbare plaatsen, electorale apathie en een lage opkomst bij de verkiezingen, een povere kwaliteit en kwantiteit van de publieke dienstverlening, bijvoorbeeld de gezondheidszorg, het onderwijs, parkbeheer en openbaar vervoer, en een afnemende levensverwachting (Wilkinson 1996; Wilkinson, Kawachi en Kennedy 1998). Berusten in deze vormen van sociale uitsluiting brengt voor iedereen nadelen met zich mee. Zij beperken immers het welzijn, het gevoel van veiligheid en de vrijheid van beweging en vereniging van iedereen, ook de rijken.

Er zijn ook directe economische kosten. Waar men er niet in slaagt sociaal kapitaal te ontwikkelen werkt de markteconomie minder efficiënt. Om niet te zeggen dat ze tot stilstand komt. De Verenigde Staten zijn een relatief inegalitaire samenleving die, als we de grote

meneer achter het onderzoek naar sociaal kapitaal, Robert Putnam, mogen geloven, in de loop van de eeuw geleidelijkaan haar voorraad sociaal kapitaal heeft uitgeput (Putnam 1998). De VS zijn – net nog – 's werelds leidende economie. Maar ondanks het feit dat zij 's werelds belangrijkste crediteur waren in de twee wereldoorlogen, hebben zij sinds de tweede wereldoorlog zeer middelmatige economische groeiratio's, net als het Verenigd Koninkrijk, Australië, Zwitserland en Nederland. In zijn definitieve studie stelde Maddison (1991) vast dat de per capita rijkdom in de Verenigde Staten nauwelijks groter is dan in een dozijn andere landen, van wie de meeste zware verliezen hebben geleden in de oorlogen, en van wie de meeste niet beschikken over de ongelooflijke natuurlijke rijkdommen en de massale en (demografisch) nog steeds groeiende interne markt waarover de Verenigde Staten beschikken. Volgens Maddisons studie zijn de landen die de laatste

vijftig jaar permanent goed hebben gepresteerd op economisch vlak Japan, Oostenrijk, Italië, Finland, Noorwegen en Duitsland, allemaal landen die relatief egalitaristische karakteristieken vertonen die het waarschijnlijk maken dat zij over overvloedig sociaal kapitaal beschikken (al moet dat in elk van de gevallen nog verder bestudeerd worden).

Wat is sociaal kapitaal?

Zoals dat meestal het geval is in de sociale wetenschappen, zijn er vele voorlopers van het concept, zoals de notie 'sociale bekwaamheid' in de ontwikkelingseconomie, of het idee van 'civiele deugd' dat Macchiavelli aan de Grieken ontleende (Woolcock 1998). Sinds zowat een decennium duikt het concept sociaal kapitaal steeds vaker op in het werk van een hele reeks denkers en onderzoekers, maar het zou niet fair zijn het niet eerst en vooral te verbinden met het theoretische werk van wijlen James Coleman (1988; 1990), professor sociologie aan de Universiteit van Chica-

go, en met de empirische studies van Italië en de VS van Robert Putnam (1993;1995;1998), de huidige professor internationale zaken aan de Universiteit van Harvard. Sociaal kapitaal is dus niet een louter journalistieke nieuwigheid of de intellectuele dada van het jaar.

Wat is het dan wel? Het is een economisch, sociologisch en politiek concept tegelijkertijd. 'Sociaal' en 'kapitaal' zijn sleuteltermen uit de sociologie en de politieke economie. In de term 'sociaal kapitaal' worden ze samengevoegd. Een bevredigende definitie is dus een dubbele definitie, één in de taal van elk van beide disciplines.

Een groep waarin relaties met wederzijds respect en vertrouwen heersen kan haar gemeenschappelijke doelstellingen op een meer effectieve manier nastreven. Sociaal kapitaal ontstaat uit de meerwaarde die zulke relaties opleveren. Sociaal kapitaal is met andere

De Derde Weg gaat over welk soort markteconomie we willen, nu we hebben ingezien dat zowel de centrale plan-economie als het pure *laisser-faire* domigheden zijn.

woorden afhankelijk van de *kwaliteit* van het geheel van *relaties* in een sociale groep. Sociaal kapitaal kan nooit het bezit of het attribuut van een individu zijn. Het vloeit voort uit het communicatievermogen van een groep – een gemeenschappelijk proces, waaraan iedereen deelneemt. De relaties tussen de deelnemers mogen niet onder dwang tot stand komen en moeten gebaseerd zijn op formele gelijkheid en *wederzijds respect* (hoewel het de deelnemers vrij staat zichzelf te organiseren met leiders en vertegenwoordigers en een vorm van communicatie- of autoriteitsstructuur op te zetten). James Coleman verwoordde het als volgt : '...sociaal kapitaal... is geïncorporeerd in de relaties tussen mensen... een groep waarvan de leden betrouwbaarheid uitstralen en zeer veel vertrouwen stellen in elkaar kan meer bereiken dan een vergelijkbare groep die die betrouwbaarheid en dat vertrouwen niet heeft.' (Coleman 1990, blz.304). Bekeken als een geheel van relaties van een zekere kwaliteit, is sociaal kapitaal een intrin-

siek sociaal en politiek fenomeen: een specifieke eigenschap (in sociologische termen) van instituties en groepspraktijken. Tegelijkertijd heeft het een economisch karakter (daar kom ik verder meer in detail op terug). Samenvattend kan dat, in termen van positieve economie, gedefinieerd worden als de bijkomende productieve baten voor de hele samenleving of economie van de synergie van een geheel van relaties gebaseerd op wederzijds vertrouwen. Zonder deze relaties kan het per definitie niet bestaan. Een elementair voorbeeld ervan is de burger die, in plaats van door te gaan met een onafhankelijk proces van *trial and error*, een andere burger op straat de weg vraagt en tijdsbesparende hulp krijgt.

Een sociale groep of instelling die sociaal kapitaal zou kunnen voortbrengen kan op ongeveer elke denkbare manier samengesteld zijn: een buurt, mensen in een privé-bedrijf, een reeks bedrijven die met elkaar zaken doen, een beroeps- of werknemersvereniging, een zangkoor, een groep vogelliefhebbers, de bemanning van een boot, een voetbalclub, een politieke partij of haar lokale entiteiten, een academische instelling of een school, een 'sociale klasse' (in de marxistische of Weberiaanse betekenis), een etnische groep, een natie, een congregatie, een godsdienst. Maar het is niet het bestaan van deze civiele instellingen, vrijwilligersverenigingen of netwerken van persoonlijke contacten in de maatschappij op zich dat het sociale kapitaal genereert, maar wel de manier waarop ze functioneren, met inbegrip van belangrijke 'details' in de manier waarop de deelnemers met elkaar communiceren. Sommige Britse clubs zijn endemisch exclusief, in termen van klasse, ras, geslacht of alle drie; vele zijn bovendien intern autoritair en hiërarchisch gestructureerd. Dat is bijvoorbeeld het geval met de beruchte MCC. Groot-Brittannië, de samenleving van de clubs en vrijwilligersverenigingen bij uitstek, zou op het eerste gezicht aanspraak moeten kunnen maken op de titel 'Utopia van het Sociaal Kapitaal' en in die zin is er zeker een potentieel waarop New Labour zou kunnen bouwen. Maar het is de kwaliteit van de relaties die deze verenigingen tot stand brengen

tussen hun leden onderling en in hun betrekkingen met de buitenwereld die bepaalt of ze al dan niet bevorderlijk werken voor sociaal kapitaal zoals het hierboven is gedefinieerd, nl. bijkomende productieve baten voor de samenleving (in plaats van particuliere privileges en voordelen voor enkele begunstigen, namelijk hun leden). Hun capaciteit om wederzijds respect en vertrouwen te verbreiden, binnenin én naar buitenuit, is van fundamenteel belang bij het bepalen daarvan.

Sociaal kapitaal is niet zomaar probleemloos empirisch te bestuderen en te meten (Halpern 1999; Maloney, Smith and Stoker 1998). Sociaal kapitaal is een abstracte eigenschap van relaties en het is multidimensioneel. Sociaal kapitaal manifesteert zich in bepaalde attitudes tegenover en omgang met medeburgers en civiele instellingen, in netwerken van contacten en verenigingen, in participatie aan civiele en publieke instellingen. Sociaal kapitaal kan alleen in kaart gebracht worden door het indirect te bestuderen en af te leiden uit het voorkomen en het karakter van die fenomenen. Idealiter is een uitgebreide contextuele kennis nodig om tot ondubbelzinnige interpretaties te kunnen komen, maar dat heeft een aantal belangrijke voorstanders van het concept niet belet een hele reeks makkelijker toegankelijke bronnen van sociale gegevens voor vele gemeenschappen en voor verschillende landen te gebruiken en te analyseren. Het onderzoek van Robert Putnam, eerst voor Italië en meer recent voor de Verenigde Staten, is op dit gebied consequent het meest indrukwekkende en het meest vernieuwende geweest, al is het beslist niet kritiekloos gebleven. Putnam heeft, bijvoorbeeld, naast de lezersaantallen van kranten en de opkomst bij verkiezingen ook de spreiding en het ledenaantal van vrijwilligersverenigingen van allerlei pluimage – sportclubs, zangkoren, kampeerclubs – gemeten, om de wisselende mate van 'civiele participatie', of sociaal kapitaal, in de verschillende bestuurlijke regio's van Italië te bepalen (Putnam 1993, hoofdstuk 4).

De intrinsieke moeilijkheid om directe maatstaven voor sociaal kapitaal te ontwikkelen heeft onvermijdelijk geleid tot een ze-

kere verwarring over de eigenlijke betekenis van het concept en, meer in het bijzonder, van de politieke betekenis ervan. Met het oog op de ontwikkeling van het concept als basis voor een nieuwe politieke economie voor de linkerszijde en voor New Labour moeten meer bepaald twee reeksen misvattingen worden uit de weg geruimd. De eerste misvatting is de valse poging van rechts-libertairen om het idee van sociaal kapitaal brutaal weg te kapen: zij willen er een blinde vijandigheid tegenover 'de staat' mee schragen. Hun argument is dat de activiteiten van de staat intrinsiek schadelijk zijn voor de vitaliteit van het sociaal kapitaal, omdat de staat vrijwilligersorganisaties verdringt (Green 1994; Green 1995). Dit is een naïeve simplificatie. Zoals de bovenstaande analyse en het voorbeeld van de MMC illustreren, zijn vrijwilligersorganisaties net zo goed in staat het sociaal kapitaal schade toe te brengen als te bevorderen.

De staat van zijn kant kan en moet een vitale constructieve rol spelen op minstens twee voor de hand liggende manieren. Eerst en vooral moet de staat hulpmiddelen ter beschikking stellen om de zwakkeren in de maatschappij macht te geven: zieken, gehandicapten, jongeren, ouderen, armen, laaggeschoolden en andere groepen die het slachtoffer zijn van sociale uitsluiting om redenen die buiten hun persoonlijke macht liggen, zoals hun geslacht of de etnische groep waartoe ze behoren. Dat wil zeggen dat de staat hen door middel van hun burgerschap en hun vrijheden in staat moet stellen om met hun medeburgers op voet van gelijkheid deel te nemen aan alle netwerken en verenigingen waardoor sociaal kapitaal functioneert. Ten tweede is de lokale vorm van 'staats'functioneren zeer belangrijk: participatief, lokaal zelfbestuur in actief partnerschap en responsief overleg met lokale gemeenschappen en ondernemingen.

Een tweede belangrijke misvatting is het idee dat besloten, 'traditionele' gemeenschappen voldoende zijn voor sociaal kapitaal. Of die al dan niet leiden tot effectief overleg en respectvolle samenwerking valt nog maar te bekijken: de vijandschap en het wantrouwen in de besloten bergbewonersgehuchten in de

Appalachen, of de stille, claustrofobe 'tiran-
nie van de dorpspesterijen', om Edmund Burke over het pre-industriële Engeland te citeren, zijn even plausibele resultaten. Putnams studie bevestigde wat dat betreft eerder onderzoek: de 'traditionele' dorps- en stadsgemeenschappen in de zuiden van Italië vertoonden hiërarchische en autoritaire sociale en politieke relaties en een 'amoreel individualisme' bij elkaar wantrouwende burgers. In de 'gemoderniseerde' steden van het noorden, daarentegen, waren de sociale en politieke relaties meer egalitairistisch en gingen ze gepaard met veel meer vrijwillige civiele participatie op basis van persoonlijke vrijheid: alleen in deze omstandigheden bleek gemeenschap vrijheid te bevorderen (Putnam 109, blzn. 109-115).

Het geheel van relaties die onvervalst sociaal kapitaal genereren vertoont dan ook twee essentiële kwaliteiten, die betrekking hebben op respectievelijk de interne en de externe relaties van de instelling of de groep in kwestie: ten eerste moeten zij actieve participatie bevorderen op basis van formele gelijkheid; ten tweede mogen zij niet bijdragen tot vormen van sociale uitsluiting en afsluiting van kanalen van communicatie en medegevoel met andere burgers. Echt sociaal kapitaal is immers gebouwd op praktische lessen en ervaring in dialoog met een zo ruim mogelijke verscheidenheid van anderen. Er is dus een belangrijk algemeen principe dat een voorwaarde vormt voor sociaal kapitaal, nl. het maximaliseren van 'communicatieve gelijkheid'. De belangrijkste empirische exponent van het sociaal kapitaal, zo heeft Robert Putnam altijd beklemtoond, zijn de veeleer 'horizontale' contacten van associatie tussen gelijken, eerder dan de 'verticale' netwerken (die de ongelijkheid van de macht of de autoriteit impliceren – in zijn studies van Italië gebruikte hij het voorbeeld van de mafia) die echt sociaal kapitaal voortbrengen in menselijke instellingen.

Rekening houdend met deze overwegingen beklemtoont Robert Putnam in navolging van Mark Granovetter (1985) het belang van 'losse' in plaats van 'sterke' banden voor de vor-

ming van sociaal kapitaal. Putnam citeert uit studies over sociaal kapitaal en sociale uitsluiting in de VS. Onderzoek bij de zeer armen uit de getto's van de binnenstad heeft uitgewezen dat diegenen die aangewezen zijn op een relatief klein aantal intense banden en loyaleit met familie en buurtbendes, effectief in hun armoede en kansarmoede opgesloten blijven, terwijl diegenen die een breder veld van 'lossere' contacten hebben buiten hun onmiddellijke omgeving beter af zijn. Het is al lang geweten dat net de (sociaal en geografisch) relatief 'mobiele' middenklassen goed varen bij hun participatie aan een relatieve overvloed van netwerken van zulke 'losse' banden. Grote en dichte netwerken van zulke relatief 'losse' banden, waardoor multilaterale communicatiekanalen tot stand komen tussen een zo groot mogelijk aantal burgers, zijn het sleutelelement dat wijst op de aanwezigheid van een goed ontwikkeld sociaal kapitaal, veeleer dan netwerken van 'sterke', intense en beklemmende banden, die hele bevolkingsgroepen van elkaar verdelen (Putnam, 1998). Het kastesysteem in India, nog steeds een van de armste en meest ongelijke maatschappijen ter wereld, is een schoolvoorbeeld van hoe het sociale kapitaal in een economie en samenleving geminimaliseerd kan worden. Sterke, verplichtende banden, zoals het kastesysteem, beperken al gauw de keuzevrijheid en 'speel'ruimte in de communicatie tussen diverse individuen in de bevolking. De mate waarin er brede 'bruggen' van verstandhou-

gen te gaan.

Wij moeten ons dus goed realiseren dat netwerken van vereniging tweesnijdende zwaarden zijn. De groeperingen en vrijwilligersverenigingen die sociaal kapitaal kunnen produceren, dragen evengoed het potentieel in zich om anderen uit te sluiten. Zoals alles in de echte wereld van menselijke aangelegenheden kunnen vrijwilligersverenigingen weldadige of contra-productieve effecten hebben voor de hele maatschappij of economie.

Vrijwilligersorganisaties bestaan overal waar liberale marktsamenlevingen en –economieën bestaan, of we dat nu graag hebben of niet; de vraag waar het om gaat is: welk soort verenigingen willen wij? Als we erkennen dat zulke groeperingen – zoals alles trouwens – zowel baten als kosten kunnen opleveren, dan is daar voor politici en economen een zeer belangrijke conclusie uit te trekken. De samenlevingen en economieën die sociale uitsluiting proberen te minimaliseren en de aanwezigheid van zwakke banden proberen te maximaliseren, en dat combineren met een overvloed van 'bruggen' tusschen de verschillende instellingen, vrijwilligersverenigingen, bedrijven en lokale besturen, zullen het meest van het fenomeen sociaal kapitaal profiteren.

Een nieuwe politieke economie

Tegenwoordig wordt informatie vrij algemeen beschouwd als het centrale element voor een goed begrip van de manier waarop markten, bedrijven en economieën werken. Het

De samenlevingen die sociale uitsluiting proberen te minimaliseren, de aanwezigheid van zwakke banden maximaliseren en proberen 'bruggen' te leggen tussen de verschillende instellingen, zullen het meest van het fenomeen sociaal kapitaal profiteren.

concept sociaal kapitaal vertoont grote affiniteiten met die benadering van de economie. Het moderne denken erover heeft zijn wortels in een werk uit de liberale eco-

nomische theorie, dat als voedingsbodem heeft gefungeerd: het uitzonderlijke artikel van Ronald Coase uit 1937 waarin de onstellige eenvoudige vraag wordt gesteld: 'waarom bestaan er bedrijven?'. Door daarop zelf een revolutionair en vernieuwend antwoord te

ding en contact zijn tussen de verschillende verenigingen en instellingen van de civiele samenleving wordt van langsom meer beschouwd als een belangrijke indicator van hun vermogen om sociaal kapitaal te sponsoren en de krachten achter de sociale uitsluiting te

bedenken legde Coase de grondslagen van de moderne theorie van de 'transactiekosten', de studie van het cruciale belang van informatie in het functioneren van economische systemen (Coase 1937).

Het concept sociaal kapitaal spitst onze aandacht toe op een bijzonder belangrijk punt, namelijk hoe het vermogen van individuen om informatie te verwerken verdeeld is in een economie. Precies daardoor levert sociaal kapitaal zijn vitale bijdrage tot een nieuwe politieke economie. Meer in het bijzonder kan het ons tonen hoe het beleid van een maatschappij en de haar kenmerkende mix van instellingen bepalend is voor het vermogen van haar burgers om informatie te verwerken, en hoe het zo uiteindelijk een invloed heeft op de efficiëntie en het groeipotentieel van de economie.

James Coleman stelt dat je voor een goed begrip van de werking van een markteconomie vier analytische categorieën moet erkennen:

- bio-fysiek kapitaal ('grond', en ruimer bekeken: het milieu);
- financieel kapitaal (met inbegrip van behoorlijk getaxeerd bedrijfsmaterieel);
- menselijk kapitaal;
- sociaal kapitaal.

Vanuit normatief economisch standpunt kan sociaal kapitaal kortweg en vrij algemeen gedefinieerd worden als het geheel van relaties dat de kosten voor de transactie van informatie doorheen de globale economie minimaliseert. Vermits transactiekosten van fundamenteel belang zijn in de economie, is sociaal kapitaal een even belangrijk productief gegeven voor de andere erkende vormen van kapitaal. Voor een duurzame, optimale economische groei en ontwikkeling moet ongeveer evenveel gewicht en belang worden toegekend aan de verspreiding en reproductie van alle vier de vormen van kapitaal samen.

Waarom speelt informatieverwerking nu zo'n centrale rol in de economie? Slechts door relevante informatie te interpreteren kunnen wij ons een oordeel vormen over de waarde van om het even wat in een markteconomie: informatie over wat het ding in kwestie voor

ons kan doen en, meer in het bijzonder, informatie over welke alternatieven er beschikbaar zijn, op dit moment of in de nabije toekomst. Iedereen die ooit op het punt heeft gestaan een auto te kopen weet dat je veel tijd moet steken in het vergelijken van prijzen bij verschillende verkopers voor alle modellen die aan je eisen qua grootte, bouwjaar en dat soort dingen meer voldoen, voor je met enige zekerheid kan weten of je een goede zaak doet of niet. De verkopers op de markt garanderen je niet dat je een billijke prijs betaalt. Dit voorbeeld illustreert het belang van informatieverwerking aan de vraagzijde (of 'consumptie'-zijde) van de economie; maar het is even belangrijk, zometer belangrijker aan de aanbodzijde van de economie, het punt waarop Coase zijn werk toespitste.

In zijn merkwaardige artikel uit 1937 wees Coase erop dat er maar één economische reden is voor het bestaan van zoiets als een 'bedrijf', het meest elementaire basiselement aan de productiezijde van de economie: de noodzaak om de 'transactiekosten' voor de informatie die je nodig hebt om om het even wat te maken, zo laag mogelijk te houden. Door iedereen tewerk te stellen in een 'bedrijf' reduceren de eigenaars die informatiekosten en maken er routine van. Zij stellen een team van 'experten' (de werknemers) samen, die in ruil voor de zekerheid van een vast loon of salaris voortdurend al hun gespecialiseerde kennis met elkaar delen, zonder dat ze daar elke keer dat hun kennis vereist is moeten worden voor in dienst genomen. Door het bundelen van die gespecialiseerde kennis is het bedrijf zo goed mogelijk uitgerust om de geschikte grondstoffen te vinden en te verwerken en daarna de producten tegen de beste prijs te verkopen. De beheersing van de informatiekosten behoort dus tot de eigenlijk kern van de economische organisatie in bedrijven, die typisch is voor een markteconomie. De bedrijven die erin slagen tegen de laagste economische kosten hun toegang tot en controle over de relevante, hooggekwalificeerde informatie te maximaliseren, zullen over hun concurrenten zegevieren. De meeste echt succesvolle bedrijven – diegene die huishoudmerken geworden zijn –

hebben ondervonden dat de meest effectieve strategie om dat te bereiken en het op lange termijn vol te houden, ook inhoudt dat je je verzekert van de inzet en de goodwill van een ervaren en betrouwbare groep werknemers, door hen boter bij de vis te geven (Collins and Porras, Kay).

Naar aanleiding van dit inzicht is men de redenen voor economisch succes en falen in die termen gaan onderzoeken. Een van de fenomenen die economen altijd al heeft geïntrigeerd is het bestaan van wat Alfred Marshall 'industriële districten' noemde. Voorbeelden daarvan in zijn eigen tijd, zo rond de periode van de vorige eeuwwisseling, waren de North

basis van subcontracten. Zo delen zij een pool van gespecialiseerde kennis over de toestand van de markt en de technologie, een pool van werknemers met hun vaardigheden, en een lokale infrastructuur van communicatie en sociale diensten die hun bedrijven en hun werkkrachten nodig hebben om efficiënt te kunnen werken en leven, maar die door geen van de bedrijven afzonderlijk of zelfs niet door een kleinere groep bedrijven zouden kunnen worden aangeboden.

In de jaren tachtig en negentig was het vaak 'de staat', en dan meer bepaald de lokale overheid, die zorgde voor de infrastructuur, faciliteiten en dienstverlening die deze indus-

**Als het ons ernst is met het idee van actief, participato-
risch burgerschap in een markteconomie, moeten wij
ook een programma uitwerken om dat idee in de praktijk
om te zetten. Er zullen ook beduidend radicalere be-
leidsmaatregelen nodig zijn, vooral op vlak van onder-
wijs en gelijkheid.**

triële clusters nodig hadden (waarbij de centrale overheid uiteraard een meer algemeen ondersteunende rol speelde, door het verschaffen van de bredere

Staffordshire Potteries waar aardewerk vervaardigd werd, de South Staffordshire Black County waar moeren, bouten, kettingen en veren gemaakt werden, of de ateliers van Sheffield waar messen en scharen vervaardigd werden. In elk van die voorbeelden ging een hele reeks kleine, middelgrote en zelfs grote bedrijven samenklitten, om decennialang allemaal dezelfde producten te vervaardigen zonder elkaar uit de markt te prijzen. Of het ging ze allemaal voor de wind, of ze gingen allemaal de berg af. Een gelijkaardig fenomeen deed zich in de jaren tachtig en negentig voor in Silicon Valley in Californië, in Engeland waar het 'Cambridge fenomeen' een begrip was in de computer- en biotechnologie, en in andere soortgelijke districten in het zuiden van Duitsland en het noorden van Centraal-Italië (Putnam 1993, blz. 160; Granovetter 1994). In al deze gevallen bleken de bedrijven in clusters te bestaan, profiterend van de voordelen van 'concurrentiële samenwerking'. Hun sterkte is dat zij sommige dingen met elkaar delen, op een flexibele manier, bijvoorbeeld op

infrastructuur die de lokale gemeenschap ondersteunt in haar betrekkingen met de rest van de samenleving, en door het handhaven van het vertrouwen in de regels van de markt). Dit is een voorbeeld van wat in de literatuur over sociaal kapitaal 'co-productie' wordt genoemd, een partnerschap over de scheidslijn publiek-privé heen. Het toont aan dat succes op de wereldmarkt vaak afhangt van 'de staat' die zijn industrieën en bedrijven voedt, en vice-versa, omdat de productiviteit van de bedrijven uiteindelijk de staat en de samenleving voedt (Evans 1995). Maar in de literatuur wordt er ook op gewezen dat de bedrijven niet alleen ingebed zijn in een wederzijds voordelige langetermijnrelatie met de overheidsinstellingen. Door de onderlinge langetermijnafhankelijkheid tussen alle bedrijven is onverhopen commercieel opportunisme bovendien zo goed als uitgesloten. Als één bedrijf onrechtmatig zou proberen te profiteren op de kap van andere bedrijven riskeert dat bedrijf te worden uitgesloten en afgesneden van de kwalitatief hoogstaande communicatie met de

andere bedrijven in de industriële gemeenschap. De lotsverbondenheid brengt net het omgekeerde teweeg: ze biedt veel stimuli tot samenwerking en in deze industriële districten ontmoeten de werkgevers en de werknemers elkaar ook vaak buiten het werk om, in een rijk verenigingsleven. Dankzij hun gemeenschappelijke hulpmiddelen en kwalitatief hoogstaande informatie kunnen de bedrijven in het industriële district samen qua prijs en kwaliteit concurreren tegen om het even wat in de rest van de wereld.

Coase kwam jaren geleden al tot de conclusie dat de werking van een markteconomie alles te maken heeft met informatieverwerking. Dat hoogst originele inzicht heeft een aantal gevolgen: het leidt tot conclusies en beleidsimplicaties over de optimale verhoudingen tussen economie en maatschappij die fundamenteel verschillen van die van de New Right. Hun ideeën daarover kwamen eigenlijk hierop neer: zij waren voorstander van alle maatregelen ter bevordering van een radicaal vrije markt voor alle niveaus van arbeid. Dat was volgens hen het eerste en belangrijkste middel om de economie efficiënt te maken. In de praktijk kwam dat neer op de deregulering van de arbeidsmarkt. Met hoge salarissen en lage belastingen moest men dynamische individuele managers en ondernemers ertoe verleiden naar eigen goeddunken aan te werken of te ontslaan, daarbij puttend uit een bestand van flexibele arbeidskrachten die niet langer kunstmatig in de watten gelegd zouden worden door een al te vrijegevig welvaartsstaat en veel te machtige vakbonden. Zowel managers als werkgevers zouden hun hele arbeidsleven lang van het ene naar het andere bedrijf overstappen, zich aanpassend aan de immer veranderende consumptieve vraag op de wereldmarkt, daarbij steeds de meest productieve industriële sectoren en de meest efficiënte bedrijven begunstigend. Tijdens de tweede helft van de jaren tachtig raakte de New Right zo overtuigd van de juistheid van deze principes dat zij ze zelfs probeerden toe te passen op klassieke publieke goederen, zoals de gezondheidszorg en het onderwijs.

In de nieuw-rechtse economische visie is

geen plaats voor het bevorderen van vriendschap, vertrouwen, medevoelen met andere burgers die vreemden zijn, lokale netwerken van samenwerking en vrijwillige vereniging tussen werkgevers en werknemers in gemeenschappen die zich specialiseren in het aanbieden van bepaalde goederen of diensten. De economische agenda lijkt uitsluitend bepaald te worden door de keuze van de consument, meedogenloze concurrentie, rationalisering en inkrimping, kostenbeperking, het sluiten van deals, winnaars en verliezers. Individuele consumenten of 'bedrijven' worden geacht onafhankelijke, op zichzelf staande, soevereine beslissingsnemers te zijn. Maar zo zijn mensen en bedrijven niet, en het is ook niet op die manier dat zij de meest effectieve en belangrijke beslissingen nemen. Informatieverwerking en -beheersing in het geheel van de economische activiteit, en dan vooral aan de productiezijde van de economie, is van zulk cruciaal belang dat we echt ernstig moeten nagaan welke factoren de toegang tot en interpretatie van relevante informatie bepalen, willen we enig inzicht verwerven in hoe economieën het best werken en hoe mensen op de meest effectieve manier ingeschakeld kunnen worden in de economie.

Beleidsimplicaties

Veel (hoewel niet alle) beleidsmaatregelen die door de Labourregering op de sporen zijn gezet, kunnen mogelijkwijze het sociaal kapitaal verhogen. Maatregelen om het minimumloon af te dwingen, om uitkeringen te activeren, om levenslang leren en opleiding op de werkplek te bevorderen, om regionale decentralisatie te stimuleren, om de burgemeester rechtstreeks te laten verkiezen – samen met een aantal andere mechanismes die men nieuw leven heeft ingeblazen en die meer inspraak in het lokale beleid moeten garanderen – zijn uiterst belangrijk. Al die maatregelen zouden het sociaal kapitaal moeten bevorderen, door het aanmoedigen van de effectieve participatie van alle burgers aan een zo breed mogelijk geheel van losse sociale verenigingsverbanden. Ook de uitbreiding van de kinderdagverblijven en de voor- en naschool-

se opvang, en de bestrijding van de sociale uitsluiting, als ware het een sociaal-politieke kanker, zouden het sociaal kapitaal moeten versterken. Als het ons ernst is met het idee een actief, participatorisch burgerschap in een markteconomie, moeten wij ook een programma uitwerken om dat idee in de praktijk om te zetten. In dat geval zullen er ook beduidend radicalere beleidsmaatregelen nodig zijn, vooral met betrekking tot thema's als onderwijs en gelijkheid.

In geavanceerde economieën zoals de Britse neemt de dienstensector nu reeds twee derden van de totale geproduceerde waarde voor haar rekening. De economie wordt in steeds toenemende mate aangedreven door kennis en informatie en voor het gros van de productie is dat zelfs nog meer het geval (als je een auto koopt, betaal je voor een groot deel de salarissen van de onderzoeksteams die het design hebben geperfectioneerd, veeleer dan het metaal, het glas en de plastic waarmee de auto is gemaakt). Creatieve ideeën, culturele diversiteit en baanbrekende wetenschappelijke ontwikkelingen hebben een steeds grotere impact op de economische productiviteit (meer zelfs dan de 'technologie', hét mode-woord van de jaren zestig). In kringen van economen wordt niet langer betwist dat het sleutelement voor het toekomstige succes van geavanceerde economieën de ontwikkeling en verzorging van menselijk kapitaal zal zijn, of dat nu wordt gevormd door de overheid of door de privé-sector, of door één of andere combinatie van de twee.

Er is echter nog een cruciale vraag: hoe kan menselijk kapitaal – vaardigheden en expertise –, eens het 'geproduceerd' is door de onderwijs- en opleidingssystemen, op de meest effectieve manier ingeschakeld worden in de markteconomie, zodat creatieve en productieve commerciële partnerships en teams ontstaan? Daarbij speelt sociaal kapitaal een cruciale rol. Sociaal kapitaal vergemakkelijkt de totstandkoming van een zo dicht mogelijk netwerk van de meest diverse positieve sociale relaties tussen individuen op het marktplein van werk en productie. Dat zorgt er op zijn beurt dan weer voor dat het menselijk

kapitaal de meest productieve combinaties en resultaten oplevert voor de economie. Efficiëntie bij de louter fysieke verwerking van de materiële inhoud van producten speelt een steeds minder centrale rol in de productiviteit van onze geavanceerde economieën. De commerciële waarde van de creatieve inhoud van goederen en diensten daarentegen groeit gestaag aan. Wij moeten dan ook een economische analyse ontwikkelen die voldoende gewicht toekent aan dit nieuwe economische feit: het steeds groeiende belang van het delen en verwerken van informatie. Onze politieke economie moet zich dus toespitsen op de bevordering van effectieve sociale relaties als de cruciale versnellers van de informatiestromen in de economie, waarbij de waarde van investeringen in menselijk kapitaal verhoogd wordt.

Een cruciale doelstelling is dus het maximaliseren en gelijkmaken van het sociale en culturele bereik van de informatie-uitwisseling tussen alle werknemers in de economie. Juist door zo veel mogelijk en zo verschillend mogelijke burgers de kans te geven om op een effectieve manier informatie te verwerken, zal sociaal kapitaal de meest dynamische drijvende dracht vormen achter de kennisverwerkende, creatieve economie van de toekomst, net zoals de goedkope en toegankelijke voorziening van kolen, olie en elektriciteit elk de basis gelegd hebben voor de materiaalverwerkende economieën van het recente verleden.

Dit heeft ten minste twee directe gevolgen voor het beleid. Eerst en vooral moet om het even welke maatschappij het communicatievermogen van al haar burgers zoveel mogelijk stimuleren. De informatieverwerkende capaciteiten van de werknemers moeten maximaal uitgebouwd worden om de economische concurrentiekracht te bevorderen. Al sinds John Stuart Mill geven liberale economen toe dat 'imperfecte' informatie de praktische werking van het ruilmechanisme in een markteconomie radicaal verstoort. Zij voegen eraan toe dat dat een spijtige, maar onvermijdelijke eigenschap van de echte wereld is. Zij zijn voorstander van een zo groot mogelijke 'transparantie' van alle relevante economische infor-

matie voor alle actoren op de markt. Anders kunnen de actoren per definitie geen ruil bedrijven op basis van wat hun echte economische opties en mogelijkheden kosten. Dat zou dan op zijn beurt een aanfluiting zijn van zowel de morele legitimiteit van de marktwerking, als van de aanspraak die die markt erop maakt het meest effectieve allocatiemechanisme te zijn.

Er zijn daar een aantal gevolgen uit te trekken voor de productie. Het proces van informatie-uitwisseling tussen individuen in de productiesectoren van de economie is niet eenvoudig, noch neutraal. Het perspectief van het sociale kapitaal beklemtoont dat alleen relaties met wederzijds vertrouwen toelaten dat tussen werknemers die betrokken zijn bij de productie de meest efficiënte en transparante communicatie m.b.t. de meest relevante en waardevolle informatie ontstaat – het inzicht waar Coase toe kwam. Dat betekent dat een bedrijf, een industriële cluster, of een hele maatschappij op zo'n manier georganiseerd moeten worden dat de waarschijnlijkheid van

relaties met wederzijds vertrouwen tussen de individuele werknemers zo groot mogelijk wordt, wil men de efficiëntie van de productie verhogen. Op nationaal vlak kan dat alleen verwezenlijkt worden als er gelijkheid is qua communicatieve vaardigheden, zodat iedereen in de maatschappij of de economie op basis van vertrouwen en wederzijds respect met anderen in gesprek kan gaan.

Een van de meest betekenisvolle en krachtige belemmeringen voor een mogelijke gelijkheid van communicatieve vaardigheden tussen alle burgers is de dramatisch ongelijke verdeling van rijkdom en inkomen in onze maatschappij. Het perspectief van het sociaal kapitaal vestigt onze aandacht op het feit dat er goede redenen zijn, binnen de liberale economische doctrine van de markt als het optimale allocatie- en concurrentiemechanisme,

om vormen van beleid te stimuleren die de inkomens- en vermogensongelijkheid tussen de vrijelijk interagerende, informatieverwerkende burgers verminderen. Dat er een overtuigend liberaal economisch argument is voor grotere sociaal-economische gelijkheid lijkt op het eerste gezicht misschien een ietwat afwijkende conclusie met het oog op de overvloedige Rawlsiaanse pleidooien voor ongelijkheid die de laatste dertig jaar uit de rechts-liberale denktanken zijn gestroomd. Zonder een dimensie van sociaal kapitaal in hun economische denken hebben deze ideologen echter geredeneerd op basis van een radicaal onvolledige theorie van de productiezijde van de markteconomie en de informatieverwerking die daarvoor nodig is. Ons land heeft daar een zware prijs voor betaald. Deze ondergetheoretiseerde notie van marktrelaties is immers op een absurde manier doorgetrokken naar de sector van de publieke goederen, zoals gezondheidszorg en onderwijs, zonder dat er oog

Sociaal kapitaal vergemakkelijkt het totstandkomen van netwerken van positieve relaties tussen individuen op het marktplein van werk en productie. Dat zorgt er op zijn beurt voor dat het menselijk kapitaal de meest productieve combinaties en resultaten oplevert voor de economie.

was voor de schade die dat heeft berokkend aan het vermogen van de maatschappij om sociaal kapitaal te genereren. Dat heeft ook het moreel en de status van de werknemers in de eens zo trotse openbare dienst ondermijnd, op zo'n schaal dat er op dit ogenlik nauwelijks nog leerkrachten of verpleegsters te vinden zijn. Dat is een ongelooflijk negatieve verwezenlijking.

Het zou natuurlijk zowel politiek als economisch onpraktisch zijn om een beleid dat de verdeling van inkomens en rijkdom bevordert op een te letterlijke en te rigide manier toe te passen. Alle liberale economieën, markteconomieën, zullen ook in de toekomst een zekere mate van ongelijkheid voor lief moeten nemen. In de realiteit is dat gewoon onvermijdelijk. Wat het verhaal van het sociaal kapitaal echter aantoonst, is dat een be-

leid dat een extreme inkomens- en vermogensongelijkheid tolereert, zeer hoge economische kosten meebrengt, ook vanuit een liberale economische visie op het functioneren van de markteconomie. Simpel gezegd: hoe groter de sociaal-economische ongelijkheid, hoe minder dat een samenleving sociaal kapitaal opbouwt. Daaruit volgt een radicale beleidsconclusie: om de *economische efficiëntie* van de markt en de productiviteit van zijn economie te bevorderen, moeten regeringen er systematisch zorg voor dragen dat zij de tendens naar in-

heel andere aard dan de concurrentie bij de productie van relatief gestandaardiseerd materiële goederen. Dit een belangrijk punt. In een economie is op een gegeven moment altijd een evenwicht tussen bedrijven die vooral reeds ingeburgerde goederen en diensten proberen te leveren tegen een zo gunstig mogelijke prijs, en andere bedrijven die innoverende nieuwe producten en diensten leveren. Dat betekent dat er niet slechts één vorm van 'marktconcurrentie' is, maar op zijn minst twee verschillende vormen. Het zijn alleen het

Om de economische efficiëntie van de markt en de productiviteit van zijn economie te bevorderen, moeten regeringen er systematisch zorg voor dragen dat zij de tendens naar inkomens-, vermogens- en machtsongelijkheid, die de werking van de liberale markt met zich meebrengt, corrigeren.

eerste soort bedrijven die met hun rivalen concurreren op de klassieke 'wet-van-de-jungle'-manier, waar bikkelharde managers de productiekosten

komens-, vermogens- en machtsongelijkheid die de werking van de liberale markt meebrengt, corrigeren. Er werd altijd vanuit gegaan – en dat was typisch – dat de liberale economische theorie een primaire veronderstelling in het voordeel van ongelijkheid bevat; en dat er afzonderlijke argumenten van sociale gelijkheid moeten aangevoerd worden om het matigen van de economische ongelijkheid in een markteconomie te ondersteunen en verdedigen. Maar als we het sociaal kapitaal in onze economische theorie willen integreren, dan wordt het duidelijk dat een beleid dat een te grote accumulatie van kapitaal in de handen van te weinig burgers toestaat, daarvoor een hoge prijs zal betalen in termen van productie-efficiëntie. De algehele en langetermijn economische prestatie zal beduidend kleiner zijn.

Dat is zeker het geval als creatieve, op kennis en het delen van informatie gebaseerde goederen een steeds belangrijker onderdeel gaan vormen van de productiviteit van een moderne economie in een concurrentiële wereldmarkt. De concurrentie tussen bedrijven en nationale economieën om steeds meer van dit soort producten te vervaardigen is van een

(met inbegrip van de arbeidskosten) tot het minimum moeten beperken om te kunnen overleven. Er ontstaat een totaal andere soort marktconcurrentie waar innoverende bedrijven hun nieuwe producten aan de man proberen te brengen, en nog een andere vorm waar bedrijven concurreren op het gebied van kwaliteit – om de meest trendy of meest efficiënte producten of diensten te kunnen aanbieden. In de laatste twee gevallen zal de creativiteit en dus het concurrentievermogen van het bedrijf afhankelijk zijn van de goede zorgen die het besteedt aan zijn menselijk en sociaal kapitaal, wat het tegendeel van een kostenreducerende aanpak impliceert.

Er wordt vaak beweerd dat de concurrentie op wereldvlak de nationale regeringen geen andere keuze laat dan de belastingen zo laag mogelijk te houden, omdat zij anders de meest waardevolle multinationale bedrijven en hun hoogbetaalde krachten zouden weggagen. Als veralgemening is dit geen plausible veronderstelling. De meest dynamische bedrijven concurreren op het vlak van kennis-intensieve producten. Het feit dat zij in toenemende mate op wereldvlak, en niet op het nationale vlak, concurreren, betekent dat zij uitkijken

naar die landen waar zij de arbeidskrachten met de hoogste scholing en het meeste sociaal kapitaal kunnen vinden. Die dingen moeten nu eenmaal met belastingen betaald worden – dat begrijpen multinationale ondernemingen perfect. Zij zijn dan ook in eerste instantie bezorgd over het niveau van de bedrijfslasten. Dat de persoonsbelastingen voor hun werknemers hoger dan gemiddeld zijn, willen zij best onder de vorm van hogere lonen compenseren. Zij nemen dat erbij zolang zij erop kunnen rekenen dat de publieke diensten die met die hogere belastingen worden betaald, hun bedrijf de kwaliteitswerknemers verschaft die zij nodig hebben.

Natuurlijk zullen er in de praktijk altijd grenzen zijn aan de mate waarin een liberale samenleving het vermogen of de wil zal hebben om zichzelf die inkomens- en vermogensgelijkheid op te leggen die – zoals uit de informatieverwerkende theorie van de markt blijkt – wenselijk is om de economische efficiëntie te bevorderen. Precies daarom moeten beleidsmakers, naast die mate van inkomens- en vermogensnivellering die politiek haalbaar is, zo veel mogelijk aandacht besteden aan hun nationale onderwijssysteem. Naast de inkomens- en vermogensverdeling is dat immers de belangrijkste factor voor de vorming van sociaal kapitaal en voor de mogelijkheden voor gelijkheid in communicatieve bekwaamheid.

In dat verband mag de omvang van het probleem met het Britse onderwijssysteem niet worden onderschat. Als het gaat om de vorming van sociaal kapitaal struikelen de Britse maatschappij en de Britse economie meteen al bij deze eerste horde. Het zou best wel eens kunnen zijn dat het onderwijs de kern is van het beroemde en veelbestudeerde, maar ongrijpbare 'geheim' achter de hoge industriële productiviteit van Duitsland, een geheim dat de Duitsers delen met de Japanners en de Finnen, om er maar een paar te noemen. In deze landen bestaat sinds lang een meer egalitaire samenleving. Groot-Brittannië daar-entegen is altijd één van de meest op klassen gebaseerde, elitaire en ongelijke van de liberale democratieën geweest. Generaties lang is

in Groot-Brittannië een samenzwering aan de gang geweest om een uiterst selectief en verdelend nationaal onderwijssysteem in stand te houden, dat een klein percentage hooggeschoolde en een relatief groot percentage ernstig ondergeschoolde burgers aflevert. Die laatste werden zelfs generaties lang als 'mislukkelingen' gebrandmerkt, toen het *eleven plus exam* de dienst uitmaakte. Het is niet erg waarschijnlijk dat dit systeem bijdraagt tot communicatieve gelijkheid tussen de burgers, en dat het de vorming van het extensieve sociale kapitaal van verreikende netwerken van 'zwakke' banden bevordert.

De nieuwe kijk op politieke economie die door de notie sociaal kapitaal mogelijk wordt gemaakt toont aan dat het nationale onderwijssysteem een kritische rol speelt. Dat komt omdat het onderwijs niet slechts één economisch product – menselijk kapitaal – voortbrengt, zoals economen totnogtoe veronderstelden, maar twee: menselijk én sociaal kapitaal. In het ideale geval zouden dat twee gelijktijdige, gemeenschappelijke producten van het onderwijssysteem moeten zijn. Jammer genoeg is dat niet altijd het geval. Individueel goede scholen en goede leerkrachten kunnen individuen met goed ontwikkelde menselijke kapitaaleigenschappen voortbrengen, *ceteris paribus*. Maar alleen een goed onderwijssysteem in zijn geheel, dat iedereen met trots vervult en waaruit iedereen een gevoel van persoonlijk succes én waarde kan putten, kan de basis vormen voor de verspreiding van sociaal kapitaal doorheen de economie, door burgers communicatieve vaardigheden en wederzijds respect mee te geven. Dit pleidooi voor sociaal kapitaal gaat ook op voor een aantal andere belangrijke sociale beleidsdomeinen en publieke goederen, die allemaal een invloed hebben op de mogelijkheden tot gelijkheid tussen de burgers, zoals gezondheidszorg, huisvesting en sociale zekerheid.

Conclusies

Het lange *laissez-faire* experiment van de Tories heeft gefaald. Het heeft slechts middelmatige groeiratio's opgeleverd tegen de ongeloflijk hoge kostprijs van stuitende armoe-

de en ontbering voor te veel mensen in de maatschappij (Davies 1998). De markt zijn eigen onmisbare publieke goederen en diensten laten verzorgen heeft geen hogere economische groei, noch een betere maatschappij opgeleverd; alleen het veelbesproken fenomeen van privé-overflow temidden van publieke ellende. In die omstandigheden moet de overheid de nodige middelen heroveren om de zaken zelf in handen te nemen, zodat ze voor een nieuwe generatie van meer actieve en meer betrokken burgers kan zorgen. Dit is waar het Britse electoraat in 1997 voor stemde: het verwierp het *Fool's Gold* van persoonlijke hebzucht en zogenaamd 'kostenloze' belastingverminderingen.

Het electoraat wil een nieuw moreel leiderschap van de nationale en lokale overheid, zodat de mensen in onze gemeenten weer kunnen genieten van nuttige, behoorlijk gesubsidieerde, inclusieve publieke diensten, weer kunnen deelnemen aan het civiele leven, weer samen kunnen wandelen en spelen in hun lokale openbare parken, en hun sociaal kapitaal kunnen herontdekken en weer opbouwen. Scholen waar ouders uit de buurt trots op zijn en die speerpunten zijn van participatief burgerschap, parken die verzorgde ontmoetings- en verenigingsplaatsen zijn, openbaar vervoer dat gebruiksvriendelijk en veilig is; en een ethisch beleid voor de armen en uitgeslotenen, zodat wij hen verzorgende bijstand kunnen aanbieden, in plaats van de pijlers onder *Waterloo Bridge*. Dat is de Derde Weg, die noch de blinde marktwerking, noch de centraal geleide economie is, en die voortvloeit uit een goed begrip van de ware betekenis van sociaal kapitaal en het belang daarvan voor een gezonde maatschappij en een efficiënte economie.

Het perspectief van het sociaal kapitaal maakt duidelijk dat de neoliberale economische orthodoxie gebaseerd is op een gebrekkig en onvolledig begrip van de werking van de markteconomie. Gewapend met het vertrouwen dat ze een beter inzicht heeft in de manier waarop de Britse economisch efficiëntie op de wereldmarkt kan worden bevorderd, moet New Labour in de regering de relatie tussen privé en publiek herdefiniëren, in het

licht van de zo belangrijke co-productie (partnership) en investeringen in wijd verbreid participatief burgerschap. Dat betekent in de eerste plaats meer transparantie wat de activiteiten van de centrale overheid en het gebruik van openbare middelen betreft. Ten tweede betekent dat veel meer autoriteit en macht voor behoorlijk werkende open organen en inspraakorganen van lokale besturen, zodat zij lokale economieën en clusters van bedrijven een energie-impuls kunnen geven door de eisen en de noden van burgers, bedrijven en andere lokale civiele organisaties te dedecteren en erop in te gaan. Op lange termijn kan alleen dit, samen met een evenredige kortetermijninspanning om de sociaal uitgeslotenen te herintegreren en een aantal van de ergste effecten van de ongelijkheden uit het verleden ongedaan te maken, het ruwe materiaal opleveren voor productief sociaal kapitaal én menselijk kapitaal.

Dit zal zeker veel meer kosten: de Britse gemeenschapsscholen hebben momenteel 50.000 bijkomende leerkrachten nodig, alleen maar om de massale ontslagen door de regering Thatcher in de jaren '80 ongedaan te maken – een van de vele verborgen kosten van de belastingverlagingen (Szreter 1997, blz.98-99). Het past dat het grootste aandeel van de extra middelen die daarvoor nodig zullen zijn door het rijkste deel van de bevolking worden geleverd. Het is een essentieel stuk van de rol die zij kunnen spelen in het verbeteren van 's lands sociale kapitaal door actief deel te nemen aan het verkleinen van de sociale afstand tussen henzelf en hun medeburgers. Uiteindelijk zal dat ook in hun voordeel zijn, omdat de economische productiviteit en de gezondheid van de maatschappij erop vooruit zullen gaan. De prijs daarvoor zijn hoog opgeleide en breed gevormde burgers die elkaar respecteren en een brede gelijkheid op het vlak van communicatieve vaardigheden delen, en hun zeer gevarieerde talenten, kennis en vaardigheden op de meest innoverende en productieve manier kunnen combineren.

Bibliografie

- Coase, R.H. (1937), 'The nature of the firm',

- Economica* 4 (November), pp.386-405.
- Coleman, J.S.(1988), 'Social capital in the creation of human capital', *American Journal of Sociology* 94, S95-120.
 - Coleman, J.S. (1990), *Foundations of social theory*.
 - Collins, J.C. and Porras, J.I. (1994), *Built to last. Succesful habits of visionary companies*, London, Century.
 - Davies, N. (1998), *Dark Heart: the shocking truth about hidden Britain*, London, Vantage.
 - Evans, P. (1995), *Embedded Autonomy. Staes and industrial transformation*, Princeton, New Jersey, Princeton U.P.
 - Giddens, A. (1998), *The Third Way: the renewal of social democracy*, Cambridge, Polity.
 - Granovetter, M. (1985), 'Economic action and social structure: the problem of embeddedness', *American Journal of Sociology* 91,3 (November), pp.481-510.
 - Gray, J. (1998), *False dawn. The delusions of global capitalism*, London, Granta Books.
 - Green, D. (1994), *Re-inventing Civil Society*, London, Institute of Economic Affairs.
 - Halpern, D. (1999), *Community without politics*, London, Institute of Economic Affairs, 1995.
 - Kay, J.A. (1993), *Foundations of Corporate success: how busisness strategies add value*, Oxford, OUP.
 - Maddison, A. (1991), *Dynamic forces in capitalist development: a long-run comparative view*, Oxford, OUP.
 - Malloney, W., Smith, G. and Stoker, G. (1998), 'Social capital and urban governance: adding a more contextualised "top-down" perspective', paper presented to 'Social capital theory and its implications for policy and comparative research', Political Studies Association Workshop, University of Bath Jean Monnet Centre of Excellence, 6th November 1998.
 - Putnam, R.D. (1993), *Making social democracy work. Civic traditions in modern Italy*, Princeton, New Jersey, Princeton UP.
 - Putnam, R.D. (1995), 'Bowling alone: America's declining social capital', *Journal of Democracy* 6 (1995), pp.65-78.
 - Putnam, R.D. (1998), Plenary Address, 'The distribution of social capital in contemporary America', Michigan State University International Conference on Social Capital, 20-22nd April 1998.
 - Szereter, S. (1997), 'British economic decline and human resources', ch.4, in P.F. Clarke and R.C. Trebilcock, (eds), *Understanding decline. Perceptions and realities of British economic performance*, Cambridge, CUP.
 - Tannen, D. (1990), *You just don't understand. Women and men in conversation*, London, Virago.
 - Vandenbroucke, F. (1998), *Globalisation, inequality and social democracy*, London, IPPR.
 - Wilkinson, R.G. (1996), *Unhealthy societies. The afflictions of inequality*, London, Routledge.
 - Wilkinson, R.G., Kawachi, I. and Kennedy, B. (1998), 'Mortality, the social environment, crime and violence', in M. Bartley, D. Blane and G. Davey Smith, (eds), *Sociology of health inequalities*, Oxford, Blackwells.
 - Woolcock, M.(1998), 'Social capital and economic development: toward a theoretical synthesis and policy framework', *Theory and Society* 27,1, pp.151-208.